

Réka Bozzay

De studie van Imre Forró in de jaren 30 aan de Utrechtse universiteit

Abstract

Imre Forró, a theology student from Debrecen, studied at Utrecht University in the 1930s with a scholarship from the Stipendium Bernardinum. Several sources about his studies abroad have survived. Some of them are kept in the archives of the Reformed Church District of Tiszántúl, others are in the family archives. The sources allow us to reconstruct the life of the former student abroad. We know with which professor he studied and took his exams, where he lived, with whom he made friends, which associations (International Students' Club, Voetius Reformed Theologians' Association) he was a member of. Forró was the first to start a systematic, source-level investigation of the Franeker peregrination, but (due to illness and unfounded accusations of plagiarism) he was only able to continue this after his retirement.

Keywords: Imre Forró, Stipendium Bernardinum, Utrecht University, Franeker University

Het Stipendium Bernardinum speelde – net als in de vorige eeuwen – een belangrijke rol in de studie van Hongaren in Nederland. Volgens het testament van de stichter van het fonds, Daniel Guillemszoon Bernhard financierden de jaarlijkse renten van 9000 Engelse bank aandelen de studie van Hongaarse en Paltsische studenten in Utrecht.¹ Ook in de 20ste eeuw kregen studenten theologie – grotendeels uit het Hongaars grondgebied dat na het Trianonverdrag van 1920 overbleef – een beurs van deze stichting. Deze studie behandelt de studiejaren van Imre Forró, een latere vicaris in Kenderes. Hier komt aan bod hoe hij een studiebeurs verkreeg, en er wordt getoond met behulp van foto's hoe een Hongaarse student in het interbellum

in Utrecht leefde. Hoewel deze studie zich op een korter levenstraject van één persoon focust, probeer ik het levensverhaal in een bredere context te zetten en het (Hongaarse) studentenleven in Utrecht in het interbellum voor te stellen. Het grootste deel van de bronnen is uit de familiecollectie van Imre Forró. Een deel hiervan wordt in het archief van het Calvinistische Kerkdistrict Tiszántúl bewaard, een ander deel bleef in het bezit van de familie. Om de studiejaren in Utrecht voor te stellen heb ik archief- en bibliotheekbronnen in Nederland en ook in Hongarije geraadpleegd.

De Hongaarse leer- en studiejaren van Imre Forró

Forró werd geboren op 26 augustus 1910 in Kenderes (Hongarije) in een boerengezin. Zijn vader, Imre Forró senior werd in Kenderes, zijn moeder, Eszter Abri, in Kisújszállás (een buurgemeente van Kenderes) geboren. Ze waren niet welgesteld, maar probeerden toch hun zoon goed op te voeden. Forró ging tussen 1916 en 1920 in Kenderes naar de lagere school, tussen 1920 en 1928 in Kisújszállás naar het gymnasium. Na zijn eindexamen studeerde hij theologie en klassieke filologie aan de universiteit in Debrecen. In 1930 legde hij de propedeuse in de theologie af en in 1932 (na en lange, zware longziekte) kreeg hij een vicaris-certificaat.² Om op te knappen en Duits te leren reisde hij in juli 1932 naar Klagenfurt.³

Studie in Utrecht

Aan de theologische faculteit in Debrecen was het sinds eeuwen gebruikelijk dat getalenteerde studenten naar buitenlandse universiteiten werden gestuurd. Imre Forró was vlijtig en haalde goede cijfers, hij kwam dus ook in aanmerking voor een studie in het buitenland. Kálmán Kállay professor Oude Testament in Debrecen, beval Forró aan bij de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, en vroeg om Forró in één van de hogescholen van de kerk een studieplaats te geven.

De Hongaarse kerkelijke situatie was anders dan in Nederland. De Hongaarse Calvinistische Kerk (in het Hongaars Református Egyház) “geeft vanaf de Reformatie tot op heden een onafgebroken kerkelijke lijn aan, zonder afscheidingen en splitsingen. In het Hongaars kan men daarom de begrippen ‘hervormd’ of ‘gereformeerd’ niet met één woord vertalen”,⁴ maar moet men omschrijven. Na de gelijkstelling van de Hongaarse Calvinistische Kerk met de Rooms-katholieke Kerk [in 1868 – toevoeging van mij R. B.] en het verplichte kerkelijke lidmaatschap van elke staatsburger

bracht dit een grote taak met zich mee: Hoe kan de kerk de gedoopte maar matig meelevende lidmaten bereiken? De Hongaren die in Nederland studeerden zochten naar een voorbeeld van kerkelijke vernieuwing.⁵ Volgens de Memoires van László Ravasz, bisschop van het kerkdistrict Dunamellék, kwam eerst Jenő Sebestyén, een voormalige student theologie in Utrecht in contact met de Gereformeerde Kerk, en probeerde de leiders van deze kerk attent te maken op Hongarije en de Hongaarse Calvinistische Kerk.⁶ De Hongaarse Calvinistische theologische faculteiten probeerden met de twee grote Nederlandse Calvinistische Kerken goede contacten op te bouwen, maar wilden een dergelijke splitsing binnen de kerk zoals in Nederland, vermijden.

Op de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland in Utrecht in 1923 werd de beslissing genomen een Deputaatschap Hongaren op te stellen, dat voor studenten van de Hongaarse Calvinistische Kerk studiebeurzen verleent aan de Vrije Universiteit of aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Voor deze beurzen solliciteerden studenten van alle Hongaarse Calvinistische theologische faculteiten zowel vanuit Hongarije (Boedapest, Debrecen, Pápa, Sárospatak), als vanuit faculteiten die na het verdrag van Trianon (dat voor Hongarije de Eerste Wereldoorlog afsloot) buiten Hongarije belandden.⁷

Kállay noemde twee studenten in zijn aanbeveling voor het Deputaatschap Hongaren. Károly Sípos was de zoon van een overleden dominee. Op de tweede plaats werd de naam van Imre Forró genoemd die toen nog derdejaars student theologie was in Debrecen. In zijn aanbevelingsbrief vermeldde Kállay dat hij van de andere jaargangen geen andere student kon noemen, die zo *“goed in het gereformeerde meeleeft, als hij. Hij is een arm jongen, zoo ijverig en vlijtig, dat ik hem waarschuwen moest weer op zijn gezondheid te letten, want hij zit altijd tusschen de boeken en drijgde overspant te geraken. Uit eigen krachten zou hij nimmer in de gelegenheid zijn, naar Holland te mogen gaan en hij verheugd van harte het gereformeerde leven ten Uwent te mogen bestuderen. Hij spreekt ook goed Duitsch en is een bescheiden, goede jongen.”*⁸

Uit de brief van Forró aan het Curatorium van het Deputaatschap bleek dat hij naar een plaats in Kampen solliciteerde voor het studiejaar 1930–1931. In zijn CV vermeldde hij ook, dat hij in het jaar van de sollicitatie ziek is geworden en noch steeds niet is genezen.⁹

Tussen de documenten van het Deputaatschap heb ik geen afwijzing van Forró gevonden, maar hij heeft de studiebeurs zeker niet gekregen. Twee jaar later, op 30 juni 1932 kwam echter een brief van professor A. Noord-

zij, die namens het curatorium van het Stipendium Bernardinum Forró meedeelde dat hij voor drie jaar een jaarlijkse beurs van 1300 gulden verkreeg. In ruil hiervoor moest hij in vooraf bepaalde vakken tentamens afleggen. Het curatorium verwachtte een antwoord van Forró of hij de studiebeurs kon aanvaarden.¹⁰

Zoals we zien, had Debrecen geen voorkeur voor de ene of de andere theologische opleiding. Utrecht hoorde niet bij de gereformeerde scholen, hoewel Kállay Forró vanwege zijn gereformeerde levensopvatting voor een gereformeerde school aanbeval. Na de afwijzing van zijn sollicitatie voor Kampen, kon Forró van Debrecen zonder meer naar de niet gereformeerde Utrechtse theologie gaan. Aan de theologie in Debrecen was dus het doel om zo veel mogelijk studenten naar één van de Nederlandse theologische faculteiten te kunnen sturen onafhankelijk van hun theologische opvattingen.

Onderwijs in Utrecht

In het leven van de beursstudenten van het Stipendium Bernardinum was natuurlijk de studie het belangrijkste. Forró informeerde de studenten theologie in Debrecen over het Utrechtse onderwijssysteem in een bericht gestuurd aan het studentenblad van de theologie. Het grootse verschil tussen het Hongaarse en Nederlandse systeem was voor hem dat de professoren en de studenten van elkaar onafhankelijk waren, de studenten grote autonomie en vrijheid genoten. Dit was ook te zien in de colleges, waar de studenten tijdens de lezing vragen mochten stellen aan de professoren. Van de studenten werd meer zelfstandig werk verwacht. Bijvoorbeeld werd de oude en nieuwe exegese op grond van delen uit de Bijbel behandeld, die de studenten in het begin van het semester uitgedeeld kregen. Ze moesten hun werk schriftelijk inleveren en in de hoorcolleges werd dan het materiaal op grond van de ingeleverde werkstukken onder leiding van de professor besproken. Het was noodzakelijk dat de studenten naar de bibliotheek gingen, waar ze boeken voor een maand konden lenen. Het seminarium-systeem naar Duits voorbeeld was in Nederland onbekend. Het aantal vakken en college-uren was in Utrecht veel minder dan in Debrecen, alleen 15 à 20 uur per week. Men maakte geen gebruik van compendia, studieboeken en presentielijsten. Iedereen maakte zelf aantekeningen (ten minste met een gouden vulpen). Het afleggen van tentamens op een reguliere basis was onbekend, de studenten theologie moesten alleen een propedeuse, een vicaris- en een predikantsexamen afleggen.¹¹

Zowel de Nederlandse als de Hongaarse professoren stelden harde eisen aan de beursstudenten. De onderwijstaal was in de vroegmoderne tijd zowel in Hongarije als in Nederland het Latijn, in de 20ste eeuw werden colleges in Nederland al in het Nederlands gegeven.¹² Beursstudenten moesten in het eerste jaar Nederlands leren, terwijl ze ook al Nederlandstalige colleges bezochten, waarin ze ook tentamens moesten afleggen. Vanuit de autobiografie van Forró weten we dat hij tentamens aflegde bij A(rie) Noordzij, J(an) A(nthony) Cramer, D(aniel) Plooy en J(ohannes) Severijn.

professor Noordzij

professor Plooy

Het eerste jaar in Utrecht was buitengewoon vermoeiend voor Forró. Misschien op advies van zijn professoren bracht hij de eerste zomervakantie door met taalleren in Wuppertal-Elberfeld-Barmen bij dominee Johann Kühler-Kaufmann.¹³ Het kan een gewoonte geweest zijn dat getalenteerde Hongaarse studenten de zomer in Duitsland doorbrachten, omdat ook een andere student, Lajos Segesváry in zijn autobiografie schreef dat hij na een jaar met intensieve studie in Utrecht voor de zomer in Duitsland verbleef. Ook hij logeerde in Wuppertal bij dominee Kühler-Kaufmann.¹⁴ Forró maakte in Wuppertal kennis met de Niederländisch-Reformierte Gemeinde van dominee Hermann Friedrich Kohlbrugge, met professor Niesel, leider van het predikantenseminarie, met dominee Hesse en de Duitse kerkpolitieke debatten (Duitse christenen en de Belijdende kerk).

Dominee Johann Kühler-Kaufmann en zijn vrouw

In het tweede jaar in Utrecht moest Forró zich ook op zijn Hongaarse tentamens onder begeleiding van Sándor Csikesz, hoogleraar homiletiek, liturgie en catechetiek, voorbereiden. Ondertussen wachtten nog tentamens op hem bij H(erman) Th(eodorus) Obbink, Cramer, A(nnéus) M(arinus) Brouwer és M(aarten) van Rhijn.¹⁵

Forró legde thuis het vicaris-examen af¹⁶ en liep zijn stage van 1 juni tot 5 september 1934 in zijn geboortedorp bij dominee Benjámín Csánky.¹⁷ Op 19 oktober 1934 legde hij zijn predikantsexamen af. De titel van zijn

scriptie was *De preek van Calvijn vanuit homiletische en religie-pedagogische gezichtspunten en zijn liturgie. Lectio continua*.¹⁸ In de volgende maand reisde hij voor zijn derde beursjaar naar Utrecht. Tijdens dit jaar begon hij met zijn onderzoek naar Hongaars-Nederlandse kerkelijke en theologische betrekkingen. In juni 1935 deed hij onderzoek in Leeuwarden in het Provinciale Archief van Friesland naar de studenten die in de 17de en 18de eeuw in Franeker studeerden. Zijn onderzoek werd door het curatorium van het Stipendium Bernardinum met een vierde jaar gesteund. Hij deed onderzoek in bibliotheken in Debrecen in de zomer van 1935, en tegelijkertijd begon hij met de verwerking van de documenten van de Friese Academie.¹⁹

Uit zijn laatste jaar in Utrecht zijn zijn aantekeningen overgebleven die hij in de herfst van 1935 in de hoorcolleges van de professoren begon te schrijven. Hier vinden we aantekeningen geschreven in de kerk- en dogma-historische colleges van professor Van Rhijn, godsdienst-historische lezingen (Babylonië en Assyrië) van professor Obbink, maar ook Forró zelf noteerde hier glossen en aforismen in het Hongaars.²⁰

Hoewel in de vroegmoderne tijd veel studenten niet geïmmatriculeerd waren in Utrecht, werden de studenten van de 20ste eeuw officieel geregistreerd. De ingeschreven studenten kregen een identiteitskaart met pasfoto erop, die hun toegang verzekerde tot colleges en alle faciliteiten van de universiteit.

Studentenkaart van Imre Forró

Accommodatie in Utrecht

Aangekomen in Nederland was het vinden van een kamer het meest dringende probleem. De studenten probeerden – net als in de vroegmoderne tijd – al vanuit thuis een geschikte accommodatie te vinden. Net als in de vorige eeuwen probeerden ook de studenten van de 20ste eeuw door informele kanalen een kamer te vinden, en woonden vaak samen met andere Hongaren bij dezelfde gastheer. Forró schreef in zijn bericht uit Utrecht, dat er geen studententehuizen waren in Nederland. De studenten woonden bij Nederlandse gezinnen op kamer. De maandelijkse kosten van een student bedroegen op 100-150 gulden (ong. 400 pengő) wat in Hongarije misschien voor een jaar voldoende was geweest.²¹ Forró woonde in het eerste jaar in de Spaarnestraat 53,²² maar bracht veel tijd door bij zijn Hongaarse studiegenoten in de Maasstraat 60 bij de familie Juckers. Vanaf 1934 stond dit adres ook naast de naam van Forró.²³ Petrus Juckers, het hoofd van het gezin was assuradeur, zijn vrouw Dieuwke Terpstra was zonder beroep. Hun dochter, Janna Johanna, die door de Hongaren voor de grap Janika werd genoemd, was met studenten die bij hen woonden goed bevriend. Zij trouwde later met een student geneeskunde, Imre Tarnóczy,²⁴ die in de jaren 20 met de kindertreinen²⁵ naar Nederland kwam. In Nederland werden de naamdagen niet gevierd, maar de familie Juckers volgde de Hongaarse traditie en vierde de naamdag van Imre Forró en Tarnóczy samen met hun vrienden.

Janna Johanna Juckers en Hongaarse theologen voor Maasstraat 60.

De naamdag Imre gevierd bij de familie Juckers, Forró is aan de rechterkant van de foto.

Vanwege de grote afstand tussen Nederland en Hongarije en de hoge reiskosten was het niet gebruikelijk in de kerstvakantie naar huis te reizen. De Hongaarse studenten vierden dus kerst samen met hun gastgezin. Op een foto is Imre Forró samen met László Márton Pákozdy – de latere professor theologie in Boedapest – te zien met de familie Juckers.

Kerst bij de Juckers. Forró is tweede van rechts in de bovenste rij.

Het dagelijkse leven van de jonge Hongaarse theologen was niet heel verschillend van dat van de Nederlanders. Het belangrijkste (en uiteraard het goedkoopste) vervoermiddel was de fiets. Nederlanders fietsten zelfs naar hun colleges, zoals Forró opmerkte.²⁶ Op de onderstaande foto is Forró te zien samen met Pákozdy, die op de Maasstraat fietsen.

Forró en Pákozdy

Contacten

De Hongaarse studenten brachten natuurlijk veel tijd door in elkaars gezelschap. Het is geen wonder dat landgenoten met elkaar in verbinding kwamen. In Utrecht leefden naast de studenten ook andere Hongaren. In de nalatenschap van Forró zijn er ook foto's overgebleven die deze contacten bewijzen. De beursstudenten Lajos Egressy (links 1), Lajos Segesváry (links 3), Imre Forró (rechts 3) en Gyula Fáber-Kovács (rechts 1) zijn samen te zien met de boven genoemde Imre Tarnóczy (links 2) en Lajos

Horváth (rechts 3) op 22 februari 1933 in Utrecht. Horváth, geboren in Zsámbék (Hongarije), leefde in Utrecht, was musicus van beroep en was getrouwd met Rozália Farkas, ook uit een musicusfamilie, die met haar ouders in Utrecht leefde.²⁷

Hongaren in Utrecht

Forró maakte ook kennis met dr. Ödön Bánki, een zenuwarts van Hongaarse komaf, de latere president van de in 1957 gestichte Hongaarse Federatie. Forró bezocht hem en zijn Nederlandse vrouw in Bilthoven samen met twee andere Hongaren.

Hongaren onderhielden ook extraconfessioneel goede contacten met personen die Hongarije een goed hart toedroegen. Bij de kennissenkring van de Hongaren in Utrecht hoorde ook de Lutherse predikant Johan Adolph Rust. De predikant had internationaal een goed netwerk, vertegenwoordigde de Nederlandse Lutherse Kerk op verschillende evenementen in Europa. Zo kwam hij ook naar Pápa (Hongarije) in 1931 om het 400-jarig jubileum van het Calvinistisch College bij te wonen. Rust componeerde meerdere kerkliederen.²⁸ Op de eerste foto speelt hij muziek samen met studenten, onder andere met Hongaren, op de tweede zit hij midden in een kring van jongelui, onder wie ook Forró te vinden is.

J. A. Rust Evangelisch-Lutherse predikant.

Forró is in de staande rij tweede van links.

Net als andere Hongaren liet ook Forró een oog vallen op een mooi Nederlands meisje. Over deze dame is weinig te weten. Zij heette Ans en Forró had serieuze intenties, hij wilde met haar trouwen. Hij vond haar lief en aardig en ze wist ook wat huishouding was. Voor Ans maakte hij ook geen geheim van zijn gezondheidsklachten. Verder schreef hij in een brief aan haar dat hij tijdens zijn lange verblijf in Nederland kennis maakte met het individualistische Nederlandse volk. Hij vertelde ook over de Hongaren en Hongarije, dat Ans ook het Hongaars machtig moest zijn als ze in Hongarije ging wonen. In Hongarije heerste grote armoede in vergelijking met Nederland. Hij hoopte toch dat Ans van Hongarije zou gaan houden.²⁹ Meer over deze relatie is niet bekend, trouwen gingen ze echter niet.

Internationale Club van Studeerenden

De Internationale Club van Studeerenden werd op 7 mei 1929 in het Klein-Auditorium van de Universiteit Utrecht opgericht. De club heeft zich ten doel gesteld “*om de internationale gedachte te bevorderen, door het contact onderling, alsmede met de Nederlandsche studenten te vergroten, [en] de belangen van de te Utrecht studeerende buitenlandse studenten te behartigen.*”³⁰ Bij de oprichting van de club werd ook het bestuur gekozen. De praeses werd een Chinese student geneeskunde, die de Utrechtse Unitas studentenvereniging bedankte, dat ze de club haar gebouw ter beschikking stelde.³¹ Ook de rector, professor Obbink, begroette de aanwezigen. In zijn toespraak vertelde hij dat er onder de eerste leden Chinezen, Hongaren, Duitsers, Oostenrijkers, Engelsen, Zuid-Afrikanen, Indonesiërs, Surinamers en Zweden waren. De club wilde niet alleen een gezelligheidsvereniging worden, maar ook de leden bekend maken met het Nederlandse volk en de Nederlandse cultuur.³² Over de oprichting van de club werd gedetailleerd bericht in de inheemse en koloniale pers.³³ De clubavonden werden in het begin elke donderdagavond in een zaal van het Lucasbolwerk 8 gehouden.³⁴ De eerste leden waren alleen mannen, maar in 1932 sloot zich ook de eerste dame aan.³⁵ De club werd aan het eind van het academiejaar gesticht. Hij stelde zich ten doel om na de zomervakantie lezingen en excursies voor zijn leden te organiseren.³⁶ De excursies werden grotendeels naar het binnenland georganiseerd zodat de buitenlandse studenten met de Nederlandse cultuur kennis konden maken. Zo werd een excursie georganiseerd naar het Koloniaal Instituut te Amsterdam, waar de verzameling van kunstvoorwerpen werd bekeken.³⁷ De bloemenvelden en bloementoonstelling te Noordwijk die als Nederlandse nationale trots golden

werden met auto bezocht. De vanuit Hongaars perspectief interessantste excursies werden in de zomers tussen 1935 en 1939 georganiseerd.³⁸ De leden van de club en andere geïnteresseerden namen tussen 1 en 19 augustus deel aan de zomercursussen van de Nyári Egyetem (Zomeruniversiteit) van de universiteit van Debrecen. De excursie werd in samenwerking met de Debrecense universiteit georganiseerd. De leider en tolk was Imre Tarnóczy, de ab-actis van de club.³⁹

Voor het eerste wintersemester geplande lezingen maakte de krant van de studentenvereniging Unitas bekend. Naast wetenschappelijke lezingen (journalistiek, rechten, kunstgeschiedenis etc.) van professoren konden de buitenlandse studenten zelf ook berichten over hun eigen land. Een Zuid-Afrikaanse student sprak over het leven in zijn vaderland en toonde ook lichtbeelden. Een Duitse student berichtte over het studentenleven thuis.⁴⁰ Ook Hongaarse onderwerpen kwamen aan bod, zoals het Utrechtsch Nieuwsblad hierover op 6 april 1933 gedetailleerd schreef. Lajos Egressy, één van de Hongaarse beursstudenten hield op 5 april een lezing over de *Hongaarsche Toestanden*. De lezing werd in de Raadskelder gegeven, waar de leden van de club al sinds de lente van 1930 elke donderdag bijeenkwamen.⁴¹ Het belangrijkste onderwerp van zijn lezing was het Hongaarse onderwijs. Hij probeerde dit met het Nederlandse systeem te vergelijken. Verder sprak hij over de gebieden die Hongarije ten gevolge van het Trianon verdrag verloor, over het Hongaarse verenigingsleven, over de recent verschenen nationaalsocialistische/fascistische studentenverenigingen, en de politieke gebeurtenissen van de vorige jaren (de communistische machtsovername van Béla Kun, het Hongaarse Koninkrijk zonder koning, gouverneurschap van Miklós Horthy, en Oeral-Altajische afkomst van de Hongaarse taal etc.).⁴² Egressy werd later ook lid van het bestuur van de Internationale Studentenclub. Enkele jaren later werd Imre Tarnóczy ab-actis fiscus van het bestuur. Dit was een belangrijke positie omdat hij vaak de praeses van de club moest vertegenwoordigen. In dezelfde tijd als Tarnóczy werd ook A. C. W. Korevaar als assessor lid van het bestuur.⁴³ Hoewel hij van Nederlandse komaf was, was zijn opname in de club niet tegen de richtlijnen van de vereniging.⁴⁴ Adriaan Korevaar werd geboren in Molenaarsgraaf vlakbij Rotterdam. Hij begon zijn studie aan de sociale geografie in hetzelfde jaar toen Forró naar Nederland kwam.⁴⁵ Misschien kenden ze elkaar uit de Internationale Club. Ze raakten bevriend en na de thuiskomst van Forró bleven ze elkaar brieven schrijven tot het eind van het leven van Forró. Korevaar kwam ook naar Hongarije en toen Forró in

de jaren 60 langer in Nederland verbleef, heeft hij zijn vriend in Rotterdam bezocht.⁴⁶

Nog in november 1936 kreeg professor H. Th. Obbink een onderscheiding van de Internationale Club en werd hij met een erevoorzitterschap van de club vereerd. Hij opende in 1929 als rector de club, en volgde sindsdien met grote sympathie de werkzaamheden van de club. De club schonk hem een certificaat dat door László Pákozdy werd ontworpen.⁴⁷ De naam van de club werd in 1938 van Internationaal naar Nederlandsch-Buitenlandsche Studentenclub veranderd, omdat het woord Internationaal tot veel misverstanden leidde. Hongaren bleven ook verder in de club actief: Imre Tarnóczy werd fiscus en Károly Czeglédy ab-actis.⁴⁸

Ook Imre Forró was geïnteresseerd in het verenigingsleven. In zijn bericht over het Utrechtse studentenleven schreef hij er gedetailleerd over. Er zijn ongeveer 20 studentenverenigingen, vijf hiervan zijn van de theologen, maar ook andere faculteiten hebben hun eigen verenigingen. Hij schreef gedetailleerd over de oudste vereniging het Utrechtsch Studenten Corps dat ten minste 450 leden telde en oude, vaak grappige tradities had, zoals het afscheren van het haar van de nieuwe leden. Vooral rijke jongelui werden er lid van. Forró vond de Unitas Studiosorum Rheno-Traiectina democratischer, waar er geen brute ontgroeningstradities waren. Hoewel vrouwen ook lid mochten worden van de verenigingen, hadden zij hun eigen vereniging (Utrechtsche Vrouwelijke Studentenvereniging). Verder waren er ook religieuze verenigingen met eigen gebouwen en ook politieke verenigingen (sociaaldemocraten), en er waren verenigingen van de faculteiten. Hij vermeldde dat ook hij lid was van de Internationale Studentenclub, die hij als een kleurrijk gezelschap beschreef.⁴⁹

De naam van Forró wordt eerst als nieuw lid van de Club genoemd op 5 april 1933, toen Egressy zijn lezing hield over het Hongaarse studentenleven.⁵⁰ Op 23 april 1933 werd een excursie naar de bloemenvelden georganiseerd. Hier namen Egressy en Forró aan deel. In de nalatenschap van Forró zijn foto's bewaard gebleven, die ook in het Utrechts Archief te vinden zijn.⁵¹ Uit de archiefbronnen blijkt dat de studenten zich bij een georganiseerde excursie aansloten. De reis begon in Leiden waar ze de bezienswaardigheden van de stad bekeken (het Rapenburg, het universiteitsgebouw, de hortus botanicus), daarna gingen ze naar Noordwijk. Misschien was Forró de Hongaar die volgens de archiefbronnen Thalassa! Thalassa! riep, toen hij voor het eerst in zijn leven de zee zag. Hij proefde zelfs het water of het echt zout was.⁵² De excursie ging door de bloemenvelden naar Haarlem en Amsterdam.⁵³

Op een van de zittingen van de Studentenclub op 16 november 1933 nam Forró het woord en vroeg om de leden van de club aan Nederlandse gezinnen voor te stellen, zodat ze gewoontes van het Nederlandse gezinsleven konden leren kennen. Volgens de notulist was dit onuitvoerbaar, omdat de Nederlandse studenten kamers huurden en hun gezinnen buiten de stad Utrecht leefden.⁵⁴

De Nederlandse bronnen noemen Forró weer op 16 februari 1935. Hij nam deel aan een excursie onder leiding van professor Vogelsang in het Rijksmuseum, waar ze de werken van de oude meesters bekeken, onder andere die van Rembrandt. Naast Forró namen ook andere Hongaren aan deze excursie deel: Gyula Fáber-Kovács, István Czeglédy, Lajos Egressy, László Pákozdy en Imre Tarnóczy.⁵⁵

Op 10 april gingen ze bij een medestudent, W. Naarding op de thee. Naarding nodigde een Amsterdamse vriend uit om over de politieke en economische geschiedenis van Hongarije te spreken. Volgens een hier gemaakte foto waren Imre Forró, Imre Tarnóczy, István Czeglédy en Lajos Egressy aanwezig. Volgens het knipselboek van de club waren de Hongaren er ontevreden mee wat ze hier hoorden en uitten daarover hun ongenoegen. Ten slotte ging de avond toch gezellig door met muziek maken, en István Czeglédy bespeelde de cello.⁵⁶

Imre Tarnóczy organiseerde op 3 december 1935 een excursie naar een diamantslijperij en naar de Heineken bierbrouwerij. Forró, Gyula Fáber-Kovács en László Pákozdy gingen ook mee.⁵⁷

Forró hield op 6 maart 1936 een lezing in de club over Hongarije na 1920. Hij vertelde over de Hongaarse toestanden na de oorlog, en dit leidde tot een levendige discussie onder de leden.⁵⁸

Op 9 mei 1936 bezochten de leden van de club dorpen in de buurt van Utrecht. In Groenekan gingen ze naar een bloemen- en bomenkwekerij en in Maarsen naar een kaasboerderij. Op de foto's gemaakt in de boerderijen is aan Forró te zien (zelf ook boerenzoon) dat hij met veel aandacht naar de verhalen van de boeren luisterde. Volgens de notulist vonden vooral de Hongaren een hengst bijzonder en de boer liet het paard hardlopen en springen om nog meer bewondering voor de hengst te krijgen.⁵⁹

De laatste betrekking van Forró tot de Club dateert uit de tijd toen hij al thuis was. Op 14 oktober 1936 stuurde hij een kaart naar de voorzitter van de Club. Hij groette de leden en wenste hun veel succes voor de club in de toekomst.⁶⁰

Internationale theologen onderweg naar de bloemenvelden, 23 april 1933

Leden van de Internationale Club van Studeerenden in Utrecht

Studentenvereniging Voetius

Forró werd net als zijn Hongaarse medestudenten lid van de Gereformeerde Theologen Studentenvereniging Voetius. Deze vereniging werd in 1899 vooral (maar niet uitsluitend) door theologen gesticht. “*De vereniging wilde staan op de grondslag der Heilige Schrift, naar de opvatting, uitgedrukt in de drie formulieren van enigheid, gebruikt bij de Nederlandse Hervormde Kerk.*” Het doel van de vereniging was “*de bestudering van de theologie in gereformeerde zin en de bevordering van de praktische vorming der leden.*”⁶¹

Enkele jaren later werd een tweede gereformeerde studentenvereniging gesticht, die op dezelfde gereformeerde grondslag stond als Voetius, maar met een andere doelstelling. Ze wilden niet-gereformeerde studenten tot gereformeerde theologen maken. Ze wilden dus evangeliseren. De nieuwe vereniging werd Voetius B genoemd.⁶²

De naam van Voetius, de voormalige Utrechtse professor theologie, was ook onder de Hongaren goed bekend. Al in de 17de eeuw disputeerden Hongaren onder zijn voorzitterschap. Eén van zijn bekendste Hongaarse studenten was János Apáczai Csere, de Hongaarse theoloog en filoloog, auteur van de Hongaarse Encyclopedie (Magyar Encyklopaedia), de eerste Hongaarstalige encyclopedie, die in Utrecht werd uitgegeven in 1653.

Hongaren werden pas 20 jaar naar haar stichting lid van de vereniging. In het interbellum werden van de 35 beursstudenten 26 studenten lid van Voetius.⁶³ Forró werd er ook lid van in 1932.⁶⁴ Over zijn werkzaamheden in de club is weinig bekend. Hij hield een keer een lezing daar, en dit leidde tot een conflict tussen hem en Lajos Segesváry. (Hierover meer zie onderaan.)

Contact met de professoren

Het is Forró opgevallen dat er ook in Nederland afstand is tussen professoren en studenten, maar de professoren probeerden deze te verminderen in de spreekuren. Deze werden een keer per week gehouden bij de professor thuis waar de studenten hen mochten opzoeken met allerlei soorten van vragen.⁶⁵ Uit de documenten van Forró blijkt hoe nauw deze contacten tussen de Hongaren en de professoren waren.

Forró schreef in een brief aan een niet bij naam genoemde professor dat professor Obbink hem opdroeg zich op het Algemeen Weekblad te abonneren tot 1 november 1936, en hij maakte daarvoor 6,60 gulden over.⁶⁶ Verder zijn er ook foto's te zien dat professoren een groep studenten bij

zich thuis uitnodigden. Forró zit naast professor Cramer op een theeavond op de onderstaande foto.

Theeavond bij professor Cramer. Forró zit aan de rechterkant van de professor

Het Stipendium Bernardinum zorgde ook voor zieke studenten. Forró stuurde aan een professor (misschien de voorzitter van het curatorium van het Stipendium Bernardinum) een kwitantie van 9,25 gulden. Hij somde op waarvoor en hoeveel geld hij uitgaf: Drie keer moest hij 1,5, gulden voor taxi en telefoon, 3 gulden voor suspensoir, medicijnen, steriel watje, 2,25 gulden voor 2 flessen wijn, 1 pot honing en aan zijn hospita voor diversen 2,50 gulden betalen. De taxi, de telefoon en de medicijnen heeft zijn vriend Tarnóczy betaald, want Forró kon toen al niet meer lopen. Deze onkosten zijn nog voor zijn ziekenhuisopname ontstaan.⁶⁷

Nog een interessant detail bleek uit een brief van Forró aan een professor. Hij schreef dat de beursstudenten onder leiding van István Czeglédy een memorandum hadden samengesteld voor het convent van de Hongaarse Calvinistische Kerk. Ze schreven dat de Universiteit Utrecht haar 300-jarig en het Stipendium Bernardinum zijn 175-jarig jubileum vierde in 1936. Ze vonden het nuttig als de Hongaarse Calvinistische Kerk zich zou vertegenwoordigen op de feestelijke evenementen. Geschikt zou iemand zijn die nog steeds goede contacten had met de theologen en met de leiders van het Stipendium Bernardinum in Utrecht. De beursstudenten bevalen het convent aan om een gedenksteen in het hoofdgebouw van de universi-

teit te plaatsen. Dit zou een mooie dankbetuiging zijn van de Hongaren voor al het goede dat ze door de jaren heen van de universiteit en het curatorium van de beurs ontvingen. Forró schreef verder dat ze nog geen antwoord hadden ontvangen op deze vraag. Hij sprak ook met professor Obbink die van mening was om de jubilea van de universiteit en het Stipendium Bernardinum niet tegelijkertijd te vieren. Men zou zo de indruk krijgen dat het Stipendium Bernardinum alleen een aanhangsel van het grotere jubileum was, en voor het vieren van het jubileum van het Stipendium Bernardinum was er geen ruimte meer in het jubileum programma van de universiteit. Het universiteitsjubileum werd voor 22–26 juni 1936 gepland en dit was voor de beursstudenten sowieso te laat omdat ze eind mei, begin juni al naar huis gingen. Voor het vieren van het jubileum van het Stipendium Bernardinum was dus een datum in mei of in oktober geschikt. In de herfst kwamen echter al nieuwe mensen voor de beurs. Een ander probleem was de financiering van de evenementen. Volgens het testament van Bernard mag het geld alleen voor studenten, niet voor evenementen uitgegeven worden. De kosten van het jubileum zouden ongeveer 600 gulden bedragen. Obbink wilde zonder professor Noordtzij die in het volgend jaar het voorzitterschap van het curatorium van Obbink overnam, geen beslissing nemen. Forró vroeg de geadresseerde professor om leiding te nemen in de zaak van het jubileum. Hij hoopte op een snelle reactie van het Hongaarse convent in verband met de gedenksteen en de deelname aan de festiviteiten.⁶⁸ Uit de brief blijkt dus dat een gedenkplaquette, die symbool van de Hongaarse peregrinatio academica werd, oorspronkelijk een initiatief van de Hongaarse beursstudenten was.

Het onderzoek naar de peregrinatio academica in Franeker

De belangstelling van Forró voor de Hongaars-Nederlandse kerkelijke betrekkingen is volgens zijn autobiografie tijdens zijn derde jaar in Utrecht ontstaan.⁶⁹ Misschien in dat jaar schreef hij een brief zonder datum aan professor Obbink, waarin hij meedeelde dat hij zich met de Hongaars-Nederlandse kerkelijke betrekkingen wilde bezighouden. Zijn werk zou hij met Erasmus beginnen, daarna zou hij de peregrinatio academica en ten slotte de geschiedenis van het Stipendium Bernardinum behandelen. Hij zou ook over de Vrije Universiteit en Kampen schrijven. Een interessante opmerking van hem was dat hij blij was dat Hongarije via het Stipendium Bernardinum ook een andere geest bereikt dan die op de Vrije Universiteit heerst. Hij vroeg de professor opbouwende kritiek op zijn werk te leveren.

Verder schreef hij dat hij op een theeavond bij professor Obbink op het idee van dit onderzoek kwam, toen de professor het spijtig vond niets te weten over het verdere lot van de Hongaren na hun thuiskomst.⁷⁰

Forró begon met zijn onderzoek naar Franeker. In een brief dankte hij voor de mogelijkheid om archiefmateriaal via de Utrechtse universiteitsbibliotheek te mogen bestellen. Verder vroeg hij de twee bundels van de Acta en Resolutie hem ter beschikking te stellen. Als hij hiermee klaar zal zijn, zal hij nieuwe documenten via de universiteitsbibliotheek bestellen.⁷¹

Over zijn eerste onderzoeksmateriaal zei professor Van Rhijn zijn mening in 1936. Volgens de curatoren van het Stipendium Bernardinum zou hij een andere onderzoeksrichting moeten kiezen en hij zou namelijk de Hongaars-Nederlandse religieuze en kerkelijke betrekkingen moeten behandelen. In het eerste deel van zijn manuscript stond te veel uit de *Imitatio Christi* van Thomas à Kempis, en hij schreef te lang beschrijvend over Kempis en Erasmus. Volgens de professor hoefde hij niet alle aspecten van de Hongaars-Nederlandse kerkelijke betrekkingen te beschrijven. Hij zou zich alleen op een punt moeten concentreren, bijvoorbeeld op de Hongaarse uitgaven van de werken van Kempis. Hier zou hij enkele opmerkingen kunnen maken over de vertalers en hun betekenis. Maar het is overbodig het hele oeuvre van Kempis en Erasmus voor te stellen, want dan zou hij alleen de vorige vakliteratuur herhalen. De professor adviseerde Forró ook op deze manier de Hongaarse contacten van Erasmus te verwerken. Hij beval Forró aan om het werk van Van Veen over het Stipendium Bernardinum grondig te bestuderen, pas dan kunnen de gegevens uit de 17de-19de eeuw aan bod komen. Hij moedigde Forró aan om archiefmateriaal te verzamelen want dit kon voor een later onderzoek nog goed van pas komen. In zo'n boek zou hij jaartallen, namen van studenten en een literatuurlijst kunnen opnemen. Verder adviseerde de professor nu alleen documenten te verzamelen maar geen studie te schrijven omdat zijn Nederlands hiervoor niet goed genoeg was. De professor raadde Forró aan om iemand te zoeken die hem met het Nederlands kon helpen. Een andere opmerking van Van Rhijn was dat er te veel afkortingen waren in de tekst. De inleiding was een herhaling van het voorwoord. Het voorwoord is de plaats van dankbetuiging, in de inleiding moest hij over zijn onderzoek schrijven.⁷²

In zijn antwoord aan Van Rhijn beloofde Forró zich met Erasmus verder bezig te houden. Hij begreep echter niet wat de nieuwe methode zou moeten zijn voor de tekstbewerking. Hij streefde niet naar originaliteit in dit onderwerp, maar naar een systematische samenvatting van het thema. Tot nu toe kon niemand een goed overzicht geven en dit leidde tot herhalingen.

Als voorbeeld noemde hij de herhaalde uitgave van de namenlijst van studenten in Franeker omdat er geen repertoria waren en de auteurs niets van elkaars werk wisten. Hij vroeg of er iemand was die zowel de Hongaarse als de Nederlandse vakliteratuur goed kende. Het materiaal lag namelijk heel verspreid, en het was moeilijk om alles te vinden.⁷³

Ondertussen kwam Forró naar huis, maar gaf zijn onderzoek en correspondentie met professor Van Rhijn niet op. In zijn autobiografie staat dat hij in de lente van 1936 ziek werd, zo kon hij zijn onderzoek niet zo uitvoeren als hij oorspronkelijk van plan was. Een deel van het archiefmateriaal had hij al getypt, nu hoopte hij om verder te kunnen gaan. De namenlijst en de disputaties typte Tamóczi nog in Utrecht, de rest probeerde Forró zelf te doen. De inhoudsopgave was een beetje anders dan wat hij bij zijn professor achterliet. In de inleiding probeerde hij over de peregrinatio, in het bijzonder over de peregrinatio in Franeker te schrijven. Hij hoopte een samenhangende, historische inleiding te kunnen schrijven. Hij was van plan om voor elk hoofdstuk een aparte inleiding van 1 à 1,5 pagina te schrijven. Hij vroeg de professor of het beter was in het Nederlands of liever in het Hongaars te schrijven en of het mogelijk was om zijn werk uit te geven? Waarmee hij klaar was, zou hij het bij het curatorium van het Stipendium Bernardinum inleveren. In het Nederlandstalige deel zou hij 1-2 zinnen in het Hongaars schrijven, meer vond hij niet noodzakelijk. De Latijnse tekst zou hij niet samenvatten, want die taal kende sowieso iedereen, en de tekst zou anders te lang worden. Zijn werk bedoelde hij als bronnenuitgave en niet als vertaling. Toch zou een korte titel naast de Latijnse tekst staan, de vraag was in welke taal.⁷⁴

Zijn werk over de peregrinatio in Franeker werd in de herfst van 1936 van plagiaat beschuldigd. Forró schreef jaren later dat hij dit geval aan de jaloezie van een medestudent toeschreef. Nog in Utrecht moest hij een lezing houden in Voetius B over Hongarije en de Hongaarse Calvinistische Kerk. Lajos Segesváry, die toen al de peregrinatio academica in Utrecht onderzocht en later op dit onderwerp promoveerde in Debrecen, moest ook een lezing houden in Voetius A over hetzelfde onderwerp. Segesváry dacht dit thema in alle twee de secties te kunnen voorstellen. Forró was echter al lang bezig met zijn lezing en wilde zijn eigen praatje houden. Daarom vermoedde hij later dat Segesváry wraak op hem nam en hem bij professor Imre Révész in Debrecen van plagiaat beschuldigde.⁷⁵

Deze zaak moest nauwkeurig onderzocht worden. De beschuldiging berustte erop dat Forró een eerder gepubliceerde namenlijst van Árpád Hellebrant overnam. Forró schreef aan Kálmán Kállay en Imre Révész, dat

hij een brief had ontvangen van professor Van Rhijn. Hierin stond dat de twee professoren het werk van Forró met dat van Hellebrant zouden gaan vergelijken. Forró adviseerde alleen het eerste hoofdstuk van zijn werk te bekijken, want daar stond de namenlijst en Hellebrant publiceerde sowieso niets anders. Als zijn werk klaar was, zou hij zijn werk naar zijn professoren sturen. Hopelijk kon dat binnen twee maanden gebeuren, want hij moest nog zijn tekst corrigeren, typen en een index samenstellen.⁷⁶

De beschuldiging bleek ongegrond te zijn – Forró werd belasterd – en professor Révész pleitte hem vrij. Het “oordeel” van Révész was echter niet helemaal positief. Hij begreep niet waarom Forró de namen volgens de orthografie van de bronnen wilde spellen. Forró antwoordde dat hij van plan was om een bronnenpublicatie te maken, en de namen werden in de vorm gepubliceerd zoals hij ze in de bronnen aantrof. Een andere opmerking van Révész was dat Forró in de titel van zijn werk het woord “Monumenta” gebruikte, wier gebruik Révész te trots vond. Volgens Forró verwees hij met het woord Monumenta naar herinneringen. Forró gaf in de titel van zijn manuscript aan dat hij hiermee een serie van werken wilde starten en andere jonge wetenschappers wilde aanmoedigen om archief- en bibliotheekbronnen te verzamelen. Volgens zijn professor was hij er niet toe bevoegd om zo’n serie op te starten. Forró voelde zich gekwetst, in zijn antwoord op de brief van Révész meende hij dat hij in de colleges van de professor methodologisch niet goed werd opgeleid, en hij uitte zijn verontwaardiging in verband met het gedrag van zijn professor.⁷⁷ Révész bleef een antwoord niet schuldig. Hij probeerde Forró te kalmeren, maar maakte hem er ook op attent dat twee voormalige studenten van hem goede kerkhistorische werken schreven, en de methodologie bij hem hadden aangeleerd.⁷⁸ Forró stuurde aan de professor een verzoenend antwoord. Hij werd bij professor Van Rhijn van plagiaat beschuldigd zonder dat iemand zijn manuscript gelezen had. In Utrecht wist men natuurlijk waar hij mee bezig was. Toen hij thuis aankwam, begon hij als vicaris te werken, maar werd ziek en de dokters schreven hem 8-10 maanden rust voor. Toen hij genezen was, wilde zijn plaatsvervanger hem zijn baan pas na een lang geschil teruggeven. Het oordeel van Révész en de thuissituatie tastten zijn gezondheid aan, daarom reageerde hij zo woedend op de woorden van Révész.⁷⁹

De zaak werd toch nog steeds niet beëindigd. Forró kreeg een brief van professor Van Rhijn, die hij niet onbeantwoord liet. Van Rhijn correspondeerde met de professoren in Debrecen, maar het resultaat hiervan verraste Forró. Volgens Forró mocht Kállay geen lid van de besprekingen worden omdat hij alleen als tolk optrad. Révész had heel persoonlijke redenen om

het werk van Forró af te wijzen. Forró vroeg Van Rhijn om bij hem in hoger beroep te gaan en in zijn zaak een oordeel te vellen. Toen hij met zijn manuscript klaar was, stuurde hij het naar Van Rhijn. Mocht het oordeel van Van Rhijn negatief uitvallen, dan zou hij met zijn werk niet doorgaan. Hij meende met Van Rhijn en niet met Révész samengewerkt te hebben. Deze zaak had sowieso al zijn gezondheid aangetast.⁸⁰

In zijn latere autobiografie schreef Forró over het geschil met Révész. Toen het Stipendium Bernardinum van plan was om het werk van Forró uit te geven, bekeek Révész het en vond dat Forró niet bevoegd was om dit werk te verrichten. Volgens Forró was Révész echter jaloers dat hij Van Rhijn en niet Révész vroeg om een inleiding voor zijn werk te schrijven.⁸¹

Forró zette uiteindelijk zijn werk decennia lang opzij. Zijn onderzoek naar de geschiedenis van de peregrinatio academica kon hij echter pas in de jaren 60 voortzetten na jarenlange correspondentie met de Hongaarse instanties en wetenschappelijke instellingen. De Fryske Academie heeft hem beloofd zijn werk uit te geven, maar daar kwam niets van. Een deel van zijn werk werd pas na zijn dood met behulp van zijn familie in Theológiai Szemle uitgegeven.⁸²

Epiloog

De studiejaren van Imre Forró in Utrecht kunnen op grond van de archief- en bibliotheekbronnen goed gereconstrueerd worden. Tijdens de vier jaren die hij in Utrecht doorbracht, heeft hij de Nederlandse taal goed geleerd, en in de eerste zomervakantie in Duitsland, ook zijn kennis van het Duits verbeterd. Hij hield zich serieus bezig met zijn studie theologie. Hij volgde colleges en legde tentamens af bij veel beroemde Utrechtse professoren van zijn tijd. Hij bleek actief te zijn in het studentenleven, werd lid van twee studentenverenigingen, en dacht ook serieus na over een huwelijk met een Nederlandse dame.

Hij begon met een wetenschappelijk onderzoek tijdens zijn verblijf in Utrecht, en kreeg nog een extra jaar van het curatorium van het Stipendium Bernardinum voor zijn onderzoek. Vanwege zijn ziekte en zijn plagiaatschuldigheden kon hij dit werk in de jaren 30 helaas niet afronden. Hij verzamelde veel (archieff)bronnen, en zette zijn werk in de jaren 60 voort. Zijn hele manuscript verscheen nooit in druk alleen een klein deel hiervan dankzij zijn familie.

Hoe uniek was de studie van Forró in Utrecht? Elke levensloop is uniek, de sociale status, de financiële mogelijkheden en de persoonlijke karakters

van de studenten zijn verschillend. Wie gebruik maakte van de mogelijkheden, en op welke manier, hing ook van de persoonlijke capaciteiten af. Forró nam zijn studie en werk serieus, anders was hij niet in aanmerking gekomen voor een verlenging van zijn studiebeurs. Vanwege zijn zwakke gezondheid kon hij dit werk tijdens zijn studiejaren niet afronden, maar na zijn pensionering ging hij er enthousiast mee door. Hij was ook in de verenigingen actief, en deze waren (en zijn nog steeds) de plaats van sociale contacten in Nederland. Als we zijn studietijd met andere Hongaren vergelijken, zien we veel overeenkomsten. De grote verschillen tussen de beursstudenten zien we pas na hun thuiskomst, wanneer ze begonnen te werken. Maar deze verschillen vloeiden niet altijd uit hun talent en vlijt voort...

Dankbetuiging

Ik wil mijn dank uitspreken aan Dr. Pető Ferencné Hajnalka Forró, de dochter van dominee Imre Forró, dat ze mij documenten en foto's van haar vader ter beschikking stelde.

Noten

- ¹ Schinkelshoek, *Het Stipendium Bernardinum*, 13.
- ² *De autobiographie van Imre Forró*. Privécollectie.
- ³ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (verder TtREL) I. 27. b. 142. d. Duitstalig CV van Imre Forró, 24 maart 1936.
- ⁴ Tüski, 'Voetius en de Hongaren', 37.
- ⁵ Ibidem
- ⁶ Ravasz, *Emlékezéseim*, 222.
- ⁷ Aalders, *Holland-magyar*, 317–318., 323.
- ⁸ Het Utrechts Archief (verder HUA) Nummer toegang 1455, Inventarisnummer 1, De brief van Kálmán Kállay aan het curatorium, Debrecen, 22 april 1930.
- ⁹ HUA Nummer toegang 1455, Inventarisnummer 10, Imre Forró.
- ¹⁰ *Stipendium Bernardinum kuratóriumának levele*. [Brief van het curatorium van het Stipendium Bernardinum] Privécollectie, Utrecht, 21 juni 1932,
- ¹¹ Forró, 'Levél Utrechtből', 5.
- ¹² In 1876 werd de wet aangenomen dat de taal van het hoger onderwijs het Nederlands is geworden. zie: Vervoorn, 'Kleine frontberichten', 457.
- ¹³ TtREL I. 27. b. 142. Forró Imre német nyelvű önéletrajza.
- ¹⁴ Segesvary, *I give you a new land*, 12.
- ¹⁵ TtREL I. 27. b. 142. Forró Imre német nyelvű önéletrajza.
- ¹⁶ Ibidem

- ¹⁷ Ibidem
- ¹⁸ Forró Imre *önéletrajza*. Privécollectie.
- ¹⁹ TtREL I. 27. b. 142. Forró Imre német nyelvű önéletrajza.
- ²⁰ Forró Imre *egyetemi jegyzete az 1935–36-os tanévről*, Privécollectie.
- ²¹ Forró, 'Levél', 6.
- ²² Zonder auteur, *Utrechtsche studenten almanak voor 1933*, 468.
- ²³ Zonder auteur, *Utrechtsche studenten almanak voor 1934*, 440.
- ²⁴ HUA Toegangnummer: 463_738-01 Burgerlijke stand van de gemeenten in de provincie Utrecht 1903–1942. Nr. 217.
- ²⁵ Zonder auteur, 'Nederlandse militairen', 3.
- ²⁶ Forró, 'Levél', 5.
- ²⁷ HUA 463 Burgerlijke Stand van de gemeenten in de provincie Utrecht 1903–1942, Inventaris nummer 728-02, Aktenummer 623.
- ²⁸ Zonder auteur, 'Dr. J. A. Rust', 13.
- ²⁹ TtREL I.27. b. 140. d. Brief van Imre Forró aan Ans, zonder jaartal, maar waarschijnlijk 1936.
- ³⁰ HUA Nummer toegang 780, Inventarisnummer 1177, 7 mei 1929.
- ³¹ Zonder auteur, 'Internationale club voor studeerenden'. *Vivos Voco*, 15 mei 1929, 115.
- ³² Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*, 8 mei 1929, 3.
- ³³ Zonder auteur, 'Internat. club van studeerenden', *Algemeen Handelsblad*, 7.; Zonder auteur, 'Intern. club van studeerenden'. *Amsterdammer*, 2.; Zonder auteur, 'Intern. club van Studeerenden'. *De avondpost*, 6 mei 1929, 11.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Dagblad de Gooi- en Eemlander*, 4.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *De Koerier*, 6.; Zonder auteur, 'Intern. club van Studeerenden'. *De Standaard*, 7.; Zonder auteur, 'Intern. club van studeerenden'. *De Telegraaf*, 9.; Zonder auteur, 1929. 'Industriele [sic!] Club van Studeerenden', 2.; Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Het Vaderland*, 3.; Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 3.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Rotterdamsch Nieuwsblad* 3.; Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Soerabaiasch-Handelsblad*, 11 juni 1929, zonder paginanummer.; Zonder auteur, 'Internat. Club van Studeerenden'. *De Maasbode*, 2.
- ³⁴ Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Nieuwe Apeldoornsche Courant*, 6.
- ³⁵ Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden', *Vivos Voco*. 15 februari 1932, 120.
- ³⁶ Zonder auteur, 'Intern. Club van Studeerenden'. *De Avondpost*. 23 oktober 1929, 10.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *De Banier*, 4.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Delftsche Courant*, 8.; Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Deli Courant*, 7.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden' *De Tijd*, 12.; Zonder auteur, 'Interantionale club van studeerenden'. *Nieuw Rotterdamsche Courant*, 3.; Zonder auteur. 'Internationale Club van studeerenden'. *Soerabaiasch-Handelsblad*. 27 november 1929, zonder

- paginanummer; Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 23 oktober 1929, 2.
- ³⁷ Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 1 februari 1932, 105.
- ³⁸ Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 2 mei 1932, 195.
- ³⁹ Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 21 juni 1935, 211.; Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 19 juni 1936, 233.
- ⁴⁰ Zonder auteur, 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*, 22 oktober 1929, 23.
- ⁴¹ K., 'Internationale Club van Studeerenden. Diner in de Raadskelder', 106.
- ⁴² Zonder auteur, 'Hongaarsche toestanden', 13.
- ⁴³ Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 22 januari 1936, 11.
- ⁴⁴ Ibidem
- ⁴⁵ Zonder auteur, *Utrechtsche studenten almanak voor 1933*, 484.
- ⁴⁶ TtREL I.27. b. 136. Brief van Imre Forró aan János Záborszky, gepensioneerd dominee in Nederland, Kenderes, 15 november 1962.
- ⁴⁷ Zonder auteur, 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 5 november 1936, Derde Blad, 10.
- ⁴⁸ Zonder auteur, 'Nederlandsch-Buitenlandsche Studentenclub', 10.
- ⁴⁹ Forró, 'Levél', 5–6.
- ⁵⁰ HUA Nummer toegang 780, Inventarisnummer 1177, 5 april 1933.
- ⁵¹ Ibidem, 23 april 1933.
- ⁵² Ibidem
- ⁵³ Ibidem
- ⁵⁴ Ibidem, 16 november 1933.
- ⁵⁵ Ibidem, 16 februari 1935.
- ⁵⁶ Ibidem, 15 april 1935.
- ⁵⁷ Ibidem, 3 december 1935.
- ⁵⁸ Ibidem, 6 maart 1936.
- ⁵⁹ Ibidem, 9 mei 1936.
- ⁶⁰ Ibidem, 14 oktober 1936.
- ⁶¹ Bank, 'Theologia reformata', 9.
- ⁶² Ibidem, 19.
- ⁶³ Tüski, 'Voetius en de Hongaren', 35–37.
- ⁶⁴ Vreugd, 'Leden der G. T. S. V. 'Voetius'', 118.
- ⁶⁵ Forró, 'Levél', 6.
- ⁶⁶ TtREL I. 27. b. 140. d. Brief van Imre Forró aan een Nederlandse professor, Utrecht, 6 november 1935.
- ⁶⁷ Ibidem, Brief van Imre Forró aan een Nederlandse professor, Utrecht, zonder datum, waarschijnlijk in de lente-zomer van 1936.
- ⁶⁸ Ibidem Brief van Imre Forró aan een Nederlandse professor, Utrecht, 6 november 1935.
- ⁶⁹ TtREL I. 27. b. 142. d. Duitstalig CV van Imre Forró, 24 maart 1936.

- ⁷⁰ TtREL I. 27. b. 140. d. Brief van Imre Forró aan professor Obbink, zonder datum.
- ⁷¹ Ibidem, Brief van Imre Forró aan een onbekende geadresseerde, Utrecht, 19 november 1935.
- ⁷² TtREL I. 27. b. 137. d. Brief van professor Van Rhijn aan Imre Forró, Utrecht, 28 maart 1936.
- ⁷³ TtREL I. 27. b. 140. d. Brief van Imre Forró aan professor Van Rhijn, zonder datum waarschijnlijk maart-april 1936.
- ⁷⁴ TtREL I. 27. b. 137. d. Brief van Imre Forró aan professor Van Rhijn, Kenderes, 12 september 1936.
- ⁷⁵ TtREL I.27. b. 142. d. Zeer persoonlijke woorden tot de „geschiedenis van het handschrift Hong. studenten aan de Franeker Academie”, zonder datum.
- ⁷⁶ TtREL I. 27. b. 137. d. Brief van Imre Forró aan professor Kálmán Kállay en professor Imre Révész, Kenderes, 25 februari 1937.
- ⁷⁷ TtREL II. 2. c. Documenten van het Decanaat 34. d. Brief van Imre Forró aan Imre Révész, Kenderes, 6 oktober 1937.
- ⁷⁸ Ibidem, Brief van Imre Révész Imre aan Imre Forró, Debrecen, 31 december 1937.
- ⁷⁹ Ibidem, Brief van Imre Forró aan Imre Révész, Kenderes, 16 december 1937.
- ⁸⁰ TtREL I. 27. b. 137. d. Brief van Imre Forró aan professor Van Rhijn, Kenderes, 23 december 1937.
- ⁸¹ TtREL I.27. b. 142. d. Zeer persoonlijke woorden tot de „geschiedenis van het handschrift”.
- ⁸² Forró ‘Magyar diákok Hollandiában’, 93–109.

Bibliografie

- Aalders, M. J. 2023 *Holland-magyar protestáns kapcsolatok a két világháború között* [Nederlands-Hongaarse protestantse betrekkingen in het interbellum]. Budapest: Kálvin Kiadó.
- Bank, J. H. van de 1999. ‘Theologia reformata. ’Voetius’ in de jaren 1899–1930’, Bank, J. H. van de & Mensink, A. J. & Vreugd, C. C. de (red). *Cantemus voetiani! 1899–1999. Geschiedenis van 100 jaar studentenleven binnen de Gereformeerde Theologen Studenten Vereniging ’Voetius te Utrecht*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Forró, I. 1933. ‘Levél Utrechtből’ [Brief uit Utrecht]. *Közlöny. A debreceni theológus ifjúság lapja*. mei 1933.
- Forró, I. 1989. ‘Magyar diákok Hollandiában a 17. és 18. században. Adatok a Franekeri Egyetemen tanult magyar diákokról 1623–1794’. *Theológiai Szemle*, 2: 93–109.
[http://corvina.kre.hu:8080/phd/WM_Schinkelshoek_ertekezes_\(holland\).pdf](http://corvina.kre.hu:8080/phd/WM_Schinkelshoek_ertekezes_(holland).pdf) (laatst geraadpleeg op 12. 01. 2024.)

- K. 1930. 'Internationale Club van Studeerenden. Diner in de Raadskelder'. *Vivos Voco*. 1 april 1930, 106.
- Ravasz, L. 1992. *Emlékezéseim*. [Mijn herinneringen] Budapest: Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya.
- Schinkelshoek, W. M. 2012. *Het Stipendium Bernardinum in alle toonaarden bezongen*, *Proefschrift* (KRE, 2012), 13.
- Segesvary, L. sine dato *I give you a new land*. Minneapolis: Osterhus Publishing House.
- Tüski, I. L. 1999. 'Voetius en de Hongaren.' Bank, J. H. van de & Mensink, A. J. & Vreugd, C. C. de (red). *Cantemus voetiani! 1899–1999. Geschiedenis van 100 jaar studentenleven binnen de Gereformeerde Theologen Studenten Vereniging 'Voetius te Utrecht*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Vervoorn, A. J. 1981. 'Kleine frontberichten uit een vergeten taalstrijd'. *Ons erfdeel*, 24: 454–457.
- Vreugd, C. C. de 1999. 'Leden der G. T. S. V. 'Voetius' vanaf 1899 tot 1999 naar jaar van aankomst.' Bank, J. H. van de & Mensink, A. J. & Vreugd, C. C. de (red). *Cantemus voetiani! 1899–1999. Geschiedenis van 100 jaar studentenleven binnen de Gereformeerde Theologen Studenten Vereniging 'Voetius te Utrecht*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Zonder auteur. 1929. 'Industriele [sic!] Club van Studeerenden'. *De Tijd*. 10 mei 1929: 2.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Nieuw Rotterdamsche Courant*. 23 oktober 1929, Ochtendblad A, 3.
- Zonder auteur. 1929. 'Intern. club van studeerenden'. *Amsterdammer*. 10 mei 1929: 2.
- Zonder auteur. 1929. 'Intern. club van Studeerenden'. *De avondpost*. 6 mei 1929: 11.
- Zonder auteur. 1929. 'Intern. Club van Studeerenden'. *De Avondpost*. 23 oktober 1929: 10.
- Zonder auteur. 1929. 'Intern. club van Studeerenden'. *De Standaard*. 10 mei 1929: 7.
- Zonder auteur. 1929. 'Intern. club van studeerenden'. *De Telegraaf*. 6 mei 1929: 9.
- Zonder auteur. 1929. 'Internat. club van studeerenden'. *Algemeen Handelsblad*. 9 mei 1929: 7.
- Zonder auteur. 1929. 'Internat. Club van Studeerenden'. *De Maasbode*. 5 mei 1929, Eerste Blad: 2.

- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Dagblad de Gooi- en Eemlander*. 8 mei 1929: 4.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *De Banier*. 24 oktober 1929: 4.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *De Koerier*. 10 juni 1929: 6.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *De Tijd*. 23 oktober 1929, Derde Blad: 12.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Delftsche Courant*. 23 oktober 1929: 8.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Deli Courant*. 23 november 1929: 7.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Het Vaderland*. 8 mei 1929: 3.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Nieuwe Apeldoornsche Courant*. 23 oktober 1929: 6.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. 7 mei 1929: 3.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Rotterdamsch Nieuwsblad*. 12 mei 1929. Vijfde Blad: 3.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Soerabaiasch-Handelsblad*. 11 juni 1929, Eerste Blad, zonder paginanummer.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van studeerenden'. *Soerabaiasch-Handelsblad*. 27 november 1929, Derde Blad, zonder paginanummer.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 8 mei 1929: 3.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 23 oktober 1929, 2.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*, 22 oktober 1929: 23.
- Zonder auteur. 1929. 'Internationale club voor studeerenden'. *Vivos Voco. Studenten Maandblad*. 15 mei 1929: 115.
- Zonder auteur. 1932. 'Internationale Club van Studeerenden', *Vivos Voco*. 15 februari 1932: 120.

- Zonder auteur. 1932. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 1 februari 1932, 105.
- Zonder auteur. 1932. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 2 mei 1932, 195.
- Zonder auteur. 1932. *Utrechtsche studenten almanak voor 1933*. Utrecht: P. den Boer.
- Zonder auteur. 1933. 'Hongaarsche toestanden. Causerie door den Heer L. Egressy'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 6 april 1933, Vierde Blad: 13.
- Zonder auteur. 1933. *Utrechtsche studenten almanak voor 1934*. Utrecht: P. den Boer.
- Zonder auteur. 1935. 'Dr. J. A. Rust veertig jaar predikant'. *De Telegraaf*. 30 november 1935: 13.
- Zonder auteur. 1935. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 21 juni 1935, 211.
- Zonder auteur. 1936. 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 22 januari 1936, Derde Blad: 11.
- Zonder auteur. 1936. 'Internationale club van studeerenden'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 5 november 1936, Derde Blad, 10.
- Zonder auteur. 1936. 'Internationale Club van Studeerenden'. *Vivos Voco*. 19 juni 1936, 233.
- Zonder auteur. 1938. 'Nederlandsch-Buitenlandsche Studentenclub'. *Utrechtsch Nieuwsblad*. 23 maart 1938, Derde Blad, 10.
- Zonder auteur. 1947. 'Nederlandse militairen worden Nederlander'. *De Nederlander*. 11 januari 1947: 3.

Archiefbronnen

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára [Archief van het Kerk-district Tiszántúl] (verder TtREL)

I. 27. b. Kéziratok, tanulmányok, levelek [Manuscripten, studies, brieven], 136–152. Forró Imre dokumentumai [Documenten van Imre Forró]

II. 2. c. Dékáni hivatal iratai [Documenten van het Decanaat] 34. d.

Het Utrechts Archief Nummer (verder HUA)

Toegangnummer 463 Inventaris nummer 728-02, Burgerlijke Stand van de gemeenten in de provincie Utrecht 1903–1942, Aktenummer 623.

Toegangnummer 780, Inventarisnummer 1177, Knipselboek van de Internationale Club van Studeerenden Utrecht, 1929–1940.

Toegangnummer: 1455, Inventarisnummer 1 Archief van het deputaatschap voor de steunverlening aan Hongaarse studenten. Ingekomen stukken en minuten van uitgegane stukken, 1923–1934, 1953–1954. De brief van Kálmán Kállay aan het curatorium, Debrecen, 22 april 1930.

Toegangnummer: 1455, Inventarisnummer 10 Archief van het deputaatschap voor de steunverlening aan Hongaarse studenten. Forró Imre Toegangnummer: 463 Inventarisnummer 738-01 Burgerlijke stand van de gemeenten in de provincie Utrecht 1903–1942, Aktenummer 217.

Privécollectie van Dr. Pethő Ferencné Hajnalka Forró

- *Forró Imre önéletrajza*. [De autobiographie van Imre Forró], zonder jaartal
- *Stipendium Bernardinum kuratóriumának levele*. [Brief van het curatorium van het Stipendium Bernardinum], Utrecht, 21 juni 1932.
- *Forró Imre egyetemi jegyzete az 1935–36-os tanévről* [Aantekeningen van Imre Forró uit het studiejaar 1935–1936], zonder jaartal